

PRIOLOG POVIJESTI 1848/1849. GODINE U ISTRI

Dr. Petar STRČIĆ
Zagreb
Arhiv HAZU
Strossmayerov trg 2

UDK 323.2 (497.5-3 Istra) »1848/1849«
Pregledni članak
Primljeno 12. travnja 1993.

Pitanje sadržaja građansko/feudalne revolucionarno/kontrarevolucionarne 1848/1849. god. u Istri s Kvarnerskim otocima (Istarski okrug) istraživano je i proučavano relativno rijetko u historiografiji Istre i o Istri (i na talijanskom i na hrvatskome jeziku). Možda je to zato što se složenost sadržaja tih prijelomnih godina ne ogleda samo u njihovu - uobičajenom - kontekstu odjeka građanskoga uključivanja na pozornicu europskih, a time i svjetskih zbivanja uopće, već i u prvome političkome srazu predstavnika tankoga ali apsolutno vladajućeg talijanaško-talijanskoga sloja i predstavnika ogromne ali apsolutno potčinjene hrvatske većine žiteljstva Istre. Te prve otvorene, organizirane pojave nacionalnoga suprostavljanja dodatno otežavaju znanstvenu valorizaciju povijesnih događaja 1848/1849. godine, što nastoji osvijetliti sadržaj ovoga priloga, i to s osnovnim akcentom na počecima talijanaško-talijanskoga političkoga kretanja.

U dijelu talijanaško-talijanskoga vladajućeg sloja Istarskog okruga, posebno među inteligencijom, došlo je 1848. god. do prijelomne situacije; naime, počeli su se snažno, otvoreno iskazivati talijanski nacionalni osjećaji.¹ To se zbivalo odmah nakon objave ustavnoga poretka u Habsburškoj Monarhiji². No, zanos traje naročito kao posljedica istjerivanja omrznutih Austrijanaca iz Mletaka i stvaranja tamošnje »Republike Sv. Marko«³. Poticaji su dolazili i iz same Venecije, odakle su osnivači nove »države« krenuli u širu akciju; naime, krajem ožujka 1848. god. stigao je otvoreni poziv podanicima nekadašnje Serenissime: »Građani primorske i kopnene Venecije, braćo u Istri i Dalmaciji, i svi ostali koji ste do 1797. sačinjavali našu domovinu, pohr-lite svi, sakupite se uz Kraljicu Jadranskog mora!«⁴

1 Silvio MITIS, *Alcuni documenti dell'Archivio capitanale di Pisino (1810-1860)*, Atti e memorie, sv. 21, Poreč 1919, str. 157; Božo MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, sv. 1, Pazin 1967, str. 154 (O Istarskome okrugu usp. lit. u bilj. 29).

2 Josip APIH, *Slovenci in 1848. leto*, Ljubljana 1888, str. 54.

3 Antun DABINOVIĆ, *Uloga Piemonta 1848-1849*, Hrvatska prosvjeta, XXIV, 4, Zagreb, travanj 1937, str. 159; Giovanni QUARANTOTTI, *L'Istria nel 1848 alla luce di nuove testimonianze*, u: La Venezia Giulia e la Dalmazia nella rivoluzione nazionale del 1848-1849, sv. 2, Videm 1949, str. 350 i dalje.

4 Grga NOVAK, *Maninova vlada. Nacionalni komitet i garibaldinci u odnosu na Dalmaciju*, Zbornik Historijskog instituta JAZU, sv. 3, Zagreb 1960, str. 27.

2.

U samoj Istri s Kvarnerskim otocima akciju je osobito željela talijanaško-talijanska intelektualna omladina, čak i s težnjom da se razgori u ustanak koji će omogućiti svrgavanje omrznute austrijske vlasti; takva revolucionarna stremljenja osjećala su se u početku naročito u Piranu, Poreču i Rovinju, odnosno u nekim od gradića nekadašnjega mletačkog posjeda u Istri⁵. Ovdje je, štoviše, započeto i sa skidanjem austrijskih oznaka. Bilo je to i u vezi sa starim dodirima - u tome su dijelu Istre tada osobito došli do izražaja raniji, dosta česti kontakti s mletačko-lombardijskim područjem Habsburške Monarhije, te niz starih utjecaja još iz vremena nekadašnje mletačke vlasti nad većim dijelom područja Istre i nad svim Kvarnerskim otocima (koji nikad i nisu bili prekidani). No, zato su tadašnja revolucionarna građanska zbivanja na Apeninskom poluotoku - posebice u njegovu sjevernom dijelu - imala u nekadašnjoj mletačkoj Istri znatno veći i dublji utisak i odjek nego u samome Trstu, a relativno slab na starom austrijskom posjedu Istre⁶. Međutim, u samoj Istri, pa ni u nekadašnjem njezinom mletačkom dijelu, nije bilo nekoga talijanaškog centra, a pogotovo ne takvoga koji bi objedinio to mjestimično izražavanje vidljivih talijanskih nacionalnih osjećaja vezanih za događaje na sjeveru Apeninskoga poluotoka.⁷

3.

Počeli su se, ipak, već javljati i pojedinačni zahtjevi za udruživanjem s ostalim talijanskim zemljama u jednu nacionalnu, državnu zajednicu⁸; međutim, pri tome nije precizirano koje bi to sve apeninske zemlje - tada samostalne ili polusamostalne države - činile tu zajednicu.

Za sada nema podataka o tome da li je u Istri bilo kakvoga reagiranja na projekt što ga je Carlo Cattaneo 29. ožujka 1848. god. predao revolucionarnoj milanskoj vladi, a koji je tražio posebnu upravnu tvorevinu što bi u cjelinu povezivala područja talijanskoga Tirola, Beneške, Trsta i Dalmacije⁹. Međutim, iz nekih vijesti vidljivo je da stari municipalni, patricijski i trgovački krugovi Istre od promjene dotadašnjega mirnog status quo nisu očekivali koristi; štoviše, smatrali su da bi ujedinjenje sa sjevernim apeninskim zemljama ili s nekim njihovim dijelovima moglo donijeti samo konkurenciju, i to konkurenciju takve oštine da bi joj teško bilo odolijevati; to se saznanje

---

⁵ Carlo DE FRANCESCHI, *Memorie autobiografiche - Con Prefazione, Note e Appendici a cura del figlio Camillo*, Arheografo Triestino, VIII, ser. III, Trst 1926, p.o., str. 75, i *Uspomene*, Pula-Rijeka 1989, str. 63; S. MITIS, *Alcuni...*, n. dj., str. 162-163 i 179-180.

⁶ J. APIH, *Slovinci...*, n. dj., str. 76; usp. i Bernardo BENUSSI, *Il '48 nell'Istria*, Atti del Reale Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti, t. LXXXIII, p. II, Venecija 1924, str. 486 i dalje.

⁷ B. BENUSSI, *Il '48...*, n. dj., str. 493.

⁸ C. DE FRANCESCHI, *Memorie...*, n. dj., i *Uspomene...*, n. dj., na v. mj.; o »dijeljenju« Austrije usp. Fran ZWITTER, *Slovenski politični period XIX. stoletja v okviru evropske nacionalne problematike*, Zgodovinski časopis, XVIII, Ljubljana 1965, str. 88-89.

⁹ Branko MARUŠIĆ, *Graziadio Isaia Ascoli in Slovenci*, Zgodovinski časopis, XXX, 3-4, Ljubljana 1976, str. 294.

temeljilo na iskustvima iz doba Mletačke Republike¹⁰. Stoga je došlo do podvajanja u redovima talijanaško-talijanskoga vladajućega sloja u Istri i u susjednim krajevima.

U Rovinju je, štoviše, došlo do otvorenoga sukobljavanja provenecijanskih predstavnika građana i »pomoračke«, tj. vladine grupe; uz prvu su, kaže se, pristajali i zemljoradnici u okolici, ali se za sada ne zna da li su se tako opredijelili hrvatski (koji su bili u većini) ili talijanski seljaci (koji su bili u manjini), ili, pak, jedni i drugi, odnosno koloni ili slobodnjaci, ili obje te kategorije sela. Intenzitet sukobljavanja stalno je rastao, pa je zaprijetila čak i mogućnost uništenja brodogradilišta; tada, kada je došla u pitanje egzistencija dijela grada, predstavnici još snažne austrijske vlasti uspjeli su preuzeti kontrolu u svoje ruke.¹¹

Sukobljavanja je bilo i drugdje; tako je do jačih konfrontacija došlo i na otoku Lošinju; ondje su organizirane javne manifestacije u čast ustavnih sloboda. Po Apihu, to su bili slavenski, dakle u ovom slučaju hrvatski istupi¹². Ovdje su se također iskristalizirale dvije struje, i to jedna koja je smatrana »liberalnom«, na čelu koje je, čini se, bio domaći odvjetnik Francesco Vidulich¹³, i druga koja je držana »konzervativnom«, s Vinkom Skopinićem kao vođom. Liberali, među kojima su očito prevladavali talijanaško-talijanski predstavnici, krenuli su u žestoku ofenzivu, udarivši neposredno po nosiocima vlasti; tako su smijenili načelnika Antuna Augustina Kozulića i preuzeli tamošnju općinsku upravu¹⁴. Štoviše, u Malom Lošinju odbijen je i poziv varaždinske županije da se otok uključi u (ostalu) Hrvatsku¹⁵, ali su zato Veli i Mali Lošinj svesrdno prihvatili prijedlog Zadrana da se Kvarnerski otoci uključe u Dalmaciju¹⁶; stvaranje takve cjeline podržao je i Split¹⁷.

4.

U to nemirno doba na toj periferiji Habsburške Monarhije javljale su se i druge ideje, pa i one najradikalnije - bilo je, naime, čak i pomisli da se Kvarnerski otoci osamostale i proglase »nezavisnom republikom«¹⁸. No prijedlog o uključivanju u Dalmaciju odbili su otoci Krk i Cres¹⁹, pretpostavivši da bi tako opet došli pod Veneciju. Iz sljedećega postupka načelnika grada Krka vidljivo je, međutim, da su u pitanju

10 Angelo VIVANTE, *Irredentismo adriatico. Contributo alla discussione sui rapporti Austro-Italiani*, Firenze 1912, Geneve 1917 (francusko izdanje), Trst 1945, 1954. i 1984, na v. mj.

11 C. DE FRANCESCHI, *Memorie...*, n. dj., str. 76, i *Uspomene...*, n. dj., str. 64.

12 J. APIH, *Slovenski...*, n. dj., str. 76.

13 O njemu usp. Petar STRČIĆ, *Prilog za biografiju dra Francesca Vidulicha (Franje Vidulića)*, Otočki ljetopis, sv. 5, Mali Lošinj 1984, str. 173-178.

14 B. MILANOVIĆ, *Hrvatski...*, sv. 1, n. dj., str. 155.

15 S. MITIS, *Alcuni...*, n. dj., sv. 25, 1923, str. 269.

16 Arhiv Hrvatske, Banski spisi, kut. 152, br. 590-591. Usp. i B. MILANOVIĆ, *Hrvatski...*, sv. 1, n. dj., str. 160; Matko ROJNIĆ, *Nacionalno pitanje u Istri 1848-1849*, Historijski zbornik, sv. 2, Zagreb 1949, str. 100; Bernard STULLI, *Oko pripadnosti Kvarnerskih otoka 1848/49. i 1861. godine*, Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, sv. 5, Rijeka 1982, str. 332.

17 Historijski arhiv Rijeka, Općina Osor, kut. 305. Usp. i B. STULLI, *Oko pripadnosti...*, n. dj., str. 337.

18 B. STULLI, *Oko pripadnosti...*, n. dj., str. 333.

19 B. MILANOVIĆ, *Hrvatski...*, sv. 1, n. dj., str. 160; M. ROJNIĆ, *Nacionalno...*, n. dj., str. 100; B. STULLI, *Oko pripadnosti...*, n. dj., str. 335.

bili i određeni gospodarski interesi; naime, taj je poglavar odmah iskoristio prigodu i u travnju od nadležnoga tršćanskoga Namjesništva Austrijskoga primorja u Trstu za-tražio niz gospodarskih olakšica, ali onih - u prvome redu - koje su očito išle u korist samo veoma tankoga talijanaško-talijanskog otočnog sloja, nastanjenog uglavnom u gradu središnje otočne uprave, u Krku; to je još uočljivije ako se ima u vidu da je gra-donačelnik grada Krka tražio upotrebu talijanskoga jezika u sudstvu i školi,²⁰ iako je otok Krk gotovo u cjelini naseljen Hrvatima.

5.

U međuvremenu, u epicentru promjena u talijanskome duhu, u Veneciji je osno-vana dalmatinsko-istarska legija, i to od onih vojnika koji su se tada našli u središtu nekadašnje Serenissime²¹; ovdášnji događaji i dalje su značajno utjecali na prekoja-dranske, a time i na istarske prilike.

Tako je dotadašnji bužetski načelnik Marco Fornada morao podnijeti ostavku; neki su se i ovdje izrazitije povodili za burnim venecijanskim revolucionarnim događa-jima²², kao i u Umagu i Novigradu²³. U Puli je, međutim, došlo i do incidenata između austrijskih kopnenih odreda i pripadnika mornaričkih jedinica; u ovim pos-ljednijima osjećao se ojačani talijanski duh, iako je komandni kadar bio dobrim dijelom upravo hrvatskoga porijekla²⁴. Ipak su dva broda - koja su upućena u pomoć austrijskome garnizonu u pobunjenoj Veneciji - skrenula s određenoga kursa u Trst; međutim, jedan je ratni brod ipak uspio pobjeći u Veneciju²⁵. I dio Porečana bio je okrenut prema Veneciji²⁶, kao i Labin pod vodstvom Tomasa Lucianija²⁷. Isticali su se još neki pojedinci, pa i izrazito; međutim, za sada nije utvrđeno da li je u tim poti-cajima talijanskih osjećaja u Istri neku ulogu možda imao i dr. Vincenc Ferreri Klun, jedan od rijetkih istaknutih stranaca u tadašnjoj venecijanskoj Republici općenito. On je bio porijeklom Istranin; rođen je 1823. u Ljubljani, i smatrao se Slovencem, no re-kao je da mu je otac potomak Srba, odavno naseljenih u Istri, te da se u Kranjsku preselio tek u Napoleonovo doba²⁸.

20 S. MITTS, *Alcuni...*, n. dj., str. 82-84.

21 Stijepo OBAD, *Sukob talijanskih i austrijskih interesa na Jadranu u revoluciji 1848/49. godine*, Po-morski zbornik, sv. 6, Zadar 1968, str. 533.

22 Nikola ŽIC, *Zapadna (bivša mletačka) Istra 1848*, Riječka revija, IV, 2, Rijeka 1955, str. 77.

23 Ivan BEUC, *Istarske studije. Osnovni nacionalni problemi istarskih Hrvata i Slovenaca u drugoj polovini XIX i početkom XX stoljeća*, Zagreb 1975, str. 17.

24 Mate BALOTA, *Puna je Pula*, Zagreb 1960, str. 30.

25 N. ŽIC, *Zapadna...*, n. dj., str. 75.

26 I. BEUC, *Istarske...*, n. dj., str. 18; Giuseppe CUSCITO - Lina GALLI, *Parentzo*, Padova 1976, str. 183.

27 I. BEUC, *Istarske...*, n. dj., str. 20.

28 Jože PIERAZZI, *Vincenc Ferreri Klun in Beneška revolucija 1848-1849*, *Zgodovinski časopis*, XXVI, 1-2, Ljubljana 1972, str. 69-84.

6.

Činilo se da se talijanaško-talijanski građanski svijet u istarsko-otočnoj pokrajini zaista sve više pokreće u revolucionarnom smjeru, osobito pod utjecajem događaja u Veneciji, te da bi to moglo nanijeti štete čak i širim austrijskim interesima. Zbog toga su predstavnici Beča mjestimično kretali i u ofenzivu; tako je zapovjednik kopnene vojske u Puli preuzeo zapovjedništvo i nad mornaricom, te je zabranio isticanje talijanske nacionalne zelene boje u redovima oružanih snaga; takvu naredbu objavio je i pazinski kapetan, nadležan za cijelo područje istarsko-kvarnerske administrativne jedinice - Istarskoga okruga.²⁹ Znatne neprilike koje je Austrija zaista imala na svojim apeninskim posjedima³⁰ zahtijevale su pojačanu pažnju i na istarskome području, ne samo zbog znatnoga odjeka iz revolucionarne Venecije i ratišta s Piemontom, već i s obzirom na ponešto opasniju pojavu udružene sardinsko-napuljsko-venecijanske flote čak i pred samom zapadnom obalom Istre i Trstom u ljeto 1848. godine³¹, a i engleskih ratnih brodova na Jadranu³². Beč se našao pred velikim dilemama - što učiniti da se ne prenese neugodna situacija i na istočnu obalu Jadrana.³³

7.

Situacija se osobito u zapadnoj Istri činila sve zaoštrenijom i napetijom, pa su austrijske vlasti krenule oštro - iz kopnene vojske i iz mornarice otpušteni su nepoćudni elementi, dok je istodobno učestalo bježanje vojnih i civilnih talijanskih nacionalno usmjerenih lica u Mletke³⁴. Zapovjednik oružanih austrijskih snaga u Istarskom okrugu Gylay, koji je imao sjedište u Puli, dobio je još ranije pojačanje iz Kopra, te je - za sada - samo u demonstrativne svrhe slao svoje jedinice na Piranštinu, Poreštinu i na otok Cres; ali, time se situacija među talijanaško-talijanskim svijetom po gradićima nije smirivala³⁵. Zbog toga je predstavnicima austrijskih vlasti počela bivati sve privlačnijom ideja da se treba okrenuti prema većinskom stanovništvu, prema Hrvatima. To je odmah prihvatio ugledni ratnik, stari feldmaršal Laval Nugent-Westmeath, između ostaloga i hrvatski plemić - bio je grof trsatski i bosiljevački³⁶, koji se nalazio u Puli; on je odobrio kao dobar prijedlog okružnog komesara Ivana Jordisa³⁷ u Puli da

²⁹ B. MILANOVIĆ, *Hrvatski...*, sv. 1, n. dj., str. 156. O ovoj upravnoj jedinici cislajtanijskoga dijela Habsburške Monarhije usp. Bernard STULLI, *Istarsko okružje 1825-1860. Prvi dio. Upravni sustav - demografske prilike - gospodarska struktura*, Pazin-Rijeka 1984.

³⁰ A. DABINOVIĆ, *Uloga Piemonta...*, n. dj., str. 158 i dalje.

³¹ C. DE FRANCESCHI, *Memorie...*, n. dj., str. 74, i *Uspomene...*, n. dj., 62; G. QUARANTOTTI, *L'Istria nel 1848*, n. dj., str. 374.

³² Historijski arhiv Zadar, Namjesništvo, Presidij, VII/2-1, br. 1299/p, 25.4.1848, X/2-1, br. 700, 710, 817, 818, 860, br. 2/26.3, II/10-8; usp. i S. OBAD, *Sukob...*, n. dj., str. 533.

³³ Usp. lit. u prethodnim i sljedećim bilješkama.

³⁴ Usp. popise: B. BENUSSI, *II '48...*, n. dj., str. 522-523.

³⁵ B. MILANOVIĆ, *Hrvatski...*, sv. 1, n. dj., str. 157.

³⁶ Njegov je sin bio na čelu svježih jedinica koje su u travnju došle u pomoć Radetzkomu na sjevernom dijelu Apeninskoga poluotoka (J. PIERAZZI, *Vincenc Ferreri Klun...*, n. dj., str. 71).

³⁷ Nije jasno: Giovanni, Johann ili Ivan.

se u središnjoj Istri od seljaka - dakle, od Hrvata - formira jedan naoružani odred te da se pazinska narodna straža militarizira, ali s Hrvatima, kapetanom Stihovićem na čelu. Prišlo se i realizaciji toga prijedloga - Nugent je javio istarsko-otočnom okružnom kapetanu Friedrichu Grimschitzu u Pazin da je Stihović imenovan zapovjednikom te da će mu u rukovođenju pomoći natporučnik Kaligarić iz Pazina; feldmaršal u pismu decidirano kaže da će Istru obraniti stanovnici (nekadašnje) austrijske Istre kao što se to dogodilo pod njegovim, Nugentovim vodstvom, trideset i pet godina ranije³⁸. Naime, Nugent je svoj prijedlog temeljio na iskustvu iz 1813. godine, kada je tadašnji njegov kapetan Lazarić (vjerojatno porijeklom iz Mošćenica), sa spomenutim Stihovićem iz Lindara u centralnoj Istri pokrenuo prostrano i ljudstvom mnogobrojno hrvatsko selo, te lako preoteo Istru i Trst od Napoleonovih Francuza. No, Namjesništvo Austrijskoga primorja u Trstu ipak je odbilo - očito, za njega prerađikalno - Nugentov prijedlog; naime, poglavarstvo Istarskog okruga u Pazinu smatralo je da bi se pohod mogao pretvoriti i u pljačku Talijana, a možda čak i Hrvata³⁹. Dakle, u prvome redu, sumnjalo se u moralno/etičke osobine hrvatskoga seljaka u Istri.

8.

Napetost je, međutim, u Istri i dalje rasla; kada su još stigle i uznemiravajuće vijesti iz Labina o okupljanju mnoštva koje je okićeno talijanskim trobojnicama, što se smatralo otvorenim pristajanjem uz omraženu Republiku u Veneciji, okružni je kapetan Grimschitz u Pazinu promijenio ranije mišljenje o Hrvatima, pa je pozvao narodne straže iz Pazina, Gračišća, Pićna i Voloskog da se pripreme za pohod na Labin, a ne vojne odrede. Iz Bužešćine su vlasti također bile spremne krenuti s Čićima⁴⁰ i Kastavcima⁴¹.

Organi austrijskih vlasti, u teškoj neprilici, očito su sada ocijenili da se mogu ili moraju pouzdati - ipak - u hrvatske seljake u staroj austrijskoj Istri odnosno u većinu žiteljstva u Istri, a osobito i u animozitet prema Mlecima, koji su stoljećima vladali većim dijelom Istre, pažljivo njegovan upravo od Austrije; uskoro su u tome poticanju krenuli i dalje, iako su Labinjani - preplašeni prijetnjom hrvatske mase - stigli u zadnji tren u Pazin, gdje su se pred centralnim okružnim organima uspjeli opravdati⁴², pa čak i tako što su i od drugih Talijana u Istri zatražili da više ne prave neprilike austrijskim vlastima.

Režimski organi vlasti, međutim, uspostavili su već ranije cenzuru, pa i kontrolu kretanja u Okrugu. No, ipak su smatrali potrebnim da se već 25. svibnja⁴³ čak i posebnim proglasom (objavljen je, međutim, u sljedećem mjesecu, u lipnju 1848. godine) obrate većini stanovništva Istarskoga okruga; osobita je zanimljivost toga proglasa i postupka središnjih austrijskih organa u tome što je objavljen i na hrvatskom i na slovenskom jeziku.

---

38 N. ŽIC, *Zapadna...*, n. dj., str. 76.

39 C. DE FRANCESCHI, *Memorie...*, n. dj., str. 242-243, i *Uspomene...*, n. dj., str. 33-34.

40 Isto, str. 72, odnosno str. 61.

41 Isto, str. 77, odnosno str. 65.

42 Isto, str. 72, odnosno str. 61.

43 I. BEUC, *Istarske...*, n. dj., str. 21.

Bio je to zanimljiv pokušaj u nastojanju da se sačuva položaj vladajućih organa vlasti, a sve u nastojanju da se izazove direktno konfrontiranje manjinskoga talijanaško-talijanskog, uglavnom gradskoga svijeta, s hrvatskim seoskim mnoštvom - većinom žiteljstva Istre. Pošlo se čak i dotle da se, između ostalog, odjednom isticalo kako je Austrijsko primorje prije dolaska Mlečana zapravo bilo »sasvim slavensko«, a tek Venecija da ga je uspjela potalijančiti, no i to tek djelimice⁴⁴. Zatim, vjerojatno u želji da se zastrašivanje pojača, da se što jače zaplaši uzbuđeni neprijateljski talijanaško-talijanski svijet, vojni zapovjednik Gylay dao je da službeni list Austrijskog primorja u Trstu »Osservatore Triestino« 6. lipnja objavi vijest u kojoj je tiskana otvorena prijetnja - istarske će Slavene moći pokrenuti protiv Talijana ukoliko se za to pokaže potreba⁴⁵. Propagandni se rat intenzivno nastavljao, pa i dalje u tisku; tako su o pokretanju istarskih Hrvata i o Lazarićevim dobrovoljcima pisali i glasila »Lloyd« i »Slovenija«.⁴⁶ Sve je to, naravno, dodatno podizalo temperaturu u Okrugu, a nije pridonosilo smirivanju.

Štoviše, pošlo se i korak dalje - kaže se u to doba i to da su sami organi austrijske vlasti namjeravali na Poreštini podići protiv Poreča seljake Poreštine, uglavnom kolone i zakupnike na imanjima markiza Polesinija iz sela Sv. Ivan od Šterne, Muntrilja i Bačava, ukoliko bi protalijanska revolucionarna kretanja prešla određenu mjeru⁴⁷.

9.

Austrijski strah ili obična ali shvatljiva opreznost bili su, međutim, ipak pretjerani; nije bilo, između ostalog, organiziranih talijanaško-talijanskih snaga u Istarsko-kvarnerskom okružju koje bi kanalizirale talijanska revolucionarna nacionalna htijenja. Štoviše, osnovni je pogled ipak uglavnom usmjeravan prema Trstu - dakle prema središtu cijeloga tadašnjeg Austrijskog primorja. No, iako su jaki tršćanski gradski krugovi »isticali svoju neprikosnovenu talijansku nacionalnost«, bili su ipak pravoga trgovačkog duha i novčarskoga htijenja, uostalom kao i oni u zapadnoj Istri. Naime, znali su otprije, a i sada su izračunali da im upravo bliže vezivanje uz zapadne preko-jadranske lombardsko-venetske pokrajine može nanijeti samo znatnu, neposrednu štetu. Trst je - »bojeći se za svoju trgovinu« - i dalje radije ostajao vezan s Bečom, centrom velike europske i mediteranske Monarhije⁴⁸, pa je time i dalje mogao ostati njezin jedini i najveći lučko-pomorski, te industrijsko-trgovački emporij, izlaz morskim putem na svjetska prostranstva. Takvim je stajalištem nanesen nepopravljivi udarac malobrojnim iskrenim i idealnim građanskim revolucionarnim elementima talijanskoga svijeta u Istri⁴⁹. Slično je bilo i u cijeloj Istri: »Nacionalistom in iredentistom so se kmalu pridružili še republikanci. Eden izmed pozornih opozovalcev tedanje dobe je ločil med njimi v Istri tri skupine: 1. entuziastična ali nesebična. Je

44 Bernardo BENUSSI, *L'Istria nei suoi due millenni di storia*, Trst 1924, str. 524.

45 Isto, str. 522-524.

46 J. APIH, *Slovinci...*, n. dj., str. 142.

47 C. DE FRANCESCHI, *Memorie...*, n. dj., str. 121-122, i *Uspomene...*, n. dj., str. 102-103.

48 O razmišljanjima i htijenjima tršćanskih poslovnih krugova 1848/49. godine, te o njihovim ekonomskim interesima prije i poslije tih godina usp. opširnije kod A. VIVANTEA, *Irredentismo...*, n. dj., na v. mj.

49 C. DE FRANCESCHI, *Memorie...*, n. dj., str. 75, i *Uspomene...*, n. dj., str. 63.

zelo maloštevilna in najbolj plemenita. Uspehov avstrijske vlade ne vidi. Razočarana je nad skromno količino sprememb po revoluciji v Avstriji. Začasna vlada v Benetkah vsak dan razglašá nove ukrepe v korist ljudstva; 2. nekritični nadušenci, ki od priključitve Beneški republiki pričakujejo hribe in doline; 3. tisti, ki nimajo kaj izgubiti, ki si obetajo mastnih služb. Ti so sebični in zato najbolj nevarni.«⁵⁰

Sve se, zapravo, svelo na očekivanje oružanih flotâ talijanskih apeninskih država, koje će povući Istru u talijansku maticu⁵¹; no, ni flote ni ta matica/domovina, međutim, tada nisu bile na vidiku. Na kraju, i ta su se htijenja svela na veoma mali broj pripadnika talijanaško-talijanskoga svijeta, uglavnom na njegov intelektualni dio, a i to - u prvom redu - na mladež. Sve se vraćalo na uhodanu kolotečinu.⁵²

SUMMARY

CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF 1848/1849 IN ISTRIA

The problem of the contents of the bourgeois/feudal revolutionary/counter-revolutionary 1848/1849 in Istria and the Kvarner islands (Istrian district within the Austrian part of the Habsburg Monarchy), has been seldom explored and researched in Istrian historiography and the historiography on Istria (in Italian and Croatian language). The reason may lay in the fact that those events were not only the reflexes of a bourgeois revolution, but also the first political conflict between members of a thin but absolutely prevailing ruling Italian-Italianized class, and members of a numerous and absolutely subordinated majority. These first manifestations of an organized appearance of national confrontation additionally make a scientific evaluation of historical events in 1848/1849 in Istria and the Kvarner islands more difficult. This contribution tries to shed light upon these facts, with an accent on the beginnings of Italian-Italianized bourgeois political movements. The Author summarily follows these essential movements during 1848/1849, shows the main features of the events, the reactions of Austrian (German) military and civilian authorities, the attitudes of single Italian-Italianized circles: they, mainly for economical reasons, would not be attracted to the Italian national turmoils, whose echoes from the Appenninic peninsula (particularly from Venice) were audible on the eastern Adriatic coast, including Istria and the Kvarner islands. The Author also points at manipulations by Austrian authorities with the Croatian majority of Istria and Kvarner islands.

---

⁵⁰ Stane GRANDA, *Prepir o nacionalni in državopravni pripadnosti Istre v revolucionarnem letu 1848/49*, Kronika, XXXVII, 1-2, Ljubljana 1989, str. 67.

⁵¹ J. APIH, *Slovenci...*, n. dj., str. 209.

⁵² Sadržaj ovoga priloga je ponešto dopunjeni te bilješkama providen referat sa skupa Društva arhivskih radnika Pazin-Rijeka »Izvori za povijest Pazinštine«, Pazin, 20. prosinca 1991. godine.

RIASSUNTO

CONTRIBUTO ALLA STORIA DEGLI ANNI 1848/1849 IN ISTRIA

La questione inerente al contenuto dell'anno controrivoluzionario (feudol rivoluzionario) 1848/49 in Istria e sulle isole del Carnaro (Circondario dell'Istria nel quadro della parte complessiva della Monarchia Habsburg), è stata poco ricercata e studiata nella storiografia dell'Istria e sull'Istria (sia in lingua italiana che in quella croata). È stato forse perché la complessità degli eventi di quegli anni critici non si è manifestata soltanto nel loro consueto contesto di risonanza causata dall'affrettarsi del ceto borghese di salire sul palcoscenico degli avvenimenti europei e mondiali in genere, bensì nel primo scontro politico dei rappresentanti del ceto filoitaliano-italiano, detentore del potere assoluto, con i rappresentanti della stragrande, ma totalmente sottomessa, maggioranza della popolazione croata in Istria. Queste prime, aperte organizzate manifestazioni di contrapposizione sociale rendono alquanto difficile la valorizzazione scientifica degli eventi storici degli anni 1848/49 in Istria e sulle isole del Carnaro, cosa che il presente articolo intende chiarire. Intende farlo mettendo l'accento sugli inizi dei moti politici borghesi filoitaliani-italiani. L'autore segue, succintamente, tali moti nel 1848/49 additando le elementari caratteristiche di tali eventi, la reazione delle autorità civili e militari austriache (tedesche), nonché l'atteggiamento di singoli circoli filoitaliani-italiani, i quali, prevalentemente, per ragioni economiche, non vollero essere coinvolti nelle agitazioni nazionali italiane, i cui echi, provenienti dalla penisola Appenninica (specie da Venezia), gettavano i propri spruzzi sulla costa dell'Adriatico orientale, compresa l'Istria e le isole del Carnaro. Viene ribadita, inoltre, la manipolazione attuata dalle autorità austriache nei confronti della popolazione croata, in assoluta maggioranza in Istria e sulle isole del Carnaro.